

E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak.IV. Bilabo,1959.

Mardul, jori ta erne dator oraingo ale au. Igazko (1959) Abenduan Bilbo'n Euskaltzaindiak antolatu zuen Biltzarrean irakurri ziran mintzaldi ta eztabaidak dakazki. Auezaz gaiñera ba-dira beste zenbait lan ere. Aipamen berezia merezi du Altube'tar Seber'enak. Praille, ta apaiz ta moja xumeeek ta... , zoritxarrez, beste batzuek ere bai, ba-dugu errurik... Gu, bai,gu baikera euskera iltzen ari diranetan erantzukizun astunenetakoa dutenak. Donestebe etzuten arrikatzailleak bakarrik il... Guk ere, zerutar tximista bearko ote dugu, ba, okerrak zuzentzeko? Ailedi igo euskal-aitona agurgarri ta jakintsu onen dei samindua bearreko litzaken tontorretaraiño.

Ba-da oraindik beste lan aipagarririk; baiña gaurkoz bi laburtu nai nizkizuke: Aita Villasante'rena ta Txilliardegi jaunarena.

- - -

BIZITZATIK URBIL.

Aita Villasante'rena dugu lan au. Zentzuduna auxe, zentzudunik bada. Gure literaturak zenbait bizigarri bear dituela dio, ta bizkortasun ori erriak bakarrik eman dezaiokela. Euskeraren jomuga au omen da: idazkerari dago-kion prestutasuna ta irakurleari zor zaion argitasuna anaitzea. Euskera illargitarrak irakurlea axatu egiten du, ta zoritxarrez euskal-liburuekin maizegi gertatu zaigu au. Erritik aldentutako eler-ti au zaletu bakan batzu engaiñatzeko apartekoa dugu. Ta Orixe'rena gogoratzen digu: "Geldixeago joango bagera ere, daramagun erria gurekin". Bestela, Altube jaunari erritar batek zion ura jaurtikiko digute euskaldunek: "Akademixako euskera ori guk ez dakigu..." Altube'k ere, baitetsiaz, ori bera dio: "Orixe da guri gertatzen ari zaiguna."

Orain gutxi, suezitar Naert izkuntzalaria-ri onoko au esan omen zion euskaltzale batek: "Eus-

keraz akeita deitzen diogu café'ari". Ta jakintsuak berekiko: "Ba, euskera izango da munduan diran izkuntzetan kafeari kafea esaten ez dion izkuntza bakarra" (!?).

Egungo zibilizazioak pentsakera berri bat ezarri dio munduari, eta era berri oekin batera, baita konzetu berriak ere. Pentsakera au ez da erri onena edo arena, guziona baiño, ta askotan onelako idea bakarrari itz orokor bat datorkio egokien. Zergatik ez artu guk ere?

Ba-da emen beste auzi bat ere. Euskera jatorra bear dugu, ta ortarako askok baserrira bultzatu nai gaituzte. Baina gaurko zibilizazio-moldeetan ezin sar dezakegun mintzaira orrek kaletarren aurrerapen-mamia eman ote dezaiguke? Askotan kaletarrak gai batzuetan darabilkiten mintzaera ez ain garbi, baiña bizia, baztertu egiten dugu, ta ain zuzen ere oiek bear ditugu gure euskeraren bizkortasunerako. Garbizaleak ez luke eibartar arek pelotalekuan zion ura erabilliko, ez: "Fakultade astronomikoak zeuzkak orrek", ta ala ere "ezta garbizale mutillik jaio, esaldi ori bere indar ta giar orrekin esaten dakianik", orren orde txepelkeriren bat izango luke.

Garbizaleak onelako zerbait egin bearrean ere arkitzen dira: itz bakarraren orde itzul-inguru bat eman, alegia. Latiñez, adibidez, "café exprés" esateko ara baten batek asmatu diguna: "potatio arabica coram expressa". Gosari txiki bat egiteko lain lukainka ba-da emen. Ta au benetan pobretasuna da, askotan aldrebeskeriren bat edo esakune luzeren bat gora ta beera erabilli bearrean aurkitzen baita idazlea.

Baita Aita Villasante ez da noski mordoillozalea ere: "Erderaren bidez sartzen zaizkigun itzak artuaz ta asimilatuaz (bearreko diranean, jakina), ez dut uste euskerari kalte egiten zaionik... Bear lirakenak artu, baina gauden euskaldun".

BATASUNAREN BIDEA.

Txillardegi jaunarena da. Bai ao-gozagarri ta adimen-argitzaille auxe! Idazle zaarren alako bizitasun bat sumatzen da orrialde auetan; ba-dugu noski YAHINlariok zer jasorik oraindik gazte, baina umotua, dan Txillardegi'ren lumatik. Ez ote zenezaguke filosofi-liburutxoren bat edo eman... Betozen lenbaitien, ba-duzu zer ta ederki emanik-eta.

Txillardegi'k gogor ekiten dio autatu gairi: "Alegia, "pakea" egin bear omen dugu gure artean, pakea bakarrik... urteak pasata ikusiko omen da zehnek zuen arrazoa". Ez da gure euskera lurpetuko duen pakearen zale. Gauzak bere ortan utzita ez dugu inoiz ezer iritxiko. "Zalaparta gorri bat ikusita, ta ura tajutu naiean, nork esango luke: "Utz, utz: zehnek duen arrazoa geroak esanen"? Inork ez. Gure artean, ordea, askok".

"Gure artean au gertatzen da: arriak erortzean, goruntz dijoazela esan dute batzuk, beste batzuk berriz ezkerretara egiten dutela, eta beste zenbaitak lurrera. Ots... iru "teoria" omen ditugu arrien erortzeari buruz. Arriak, ordea, lurrera erortzen dira beti eta betidanik, eta goitik behera. Au ez da "teoria" bat; begiak idekitzea besterik ez da.

"Baña arriak goruntz erortzen dirala diotenak, eta ezkerretarakoak au erantzuten dute: "bada, arriak dira gaizki erortzen diranak..." Lehengo adibidera itzulita, "euskera" "s"kin esaten ba da, "gaizki esaten da". Zergatik? Neri "eguzkiaren" seta ori buruan finkatu zaidalako... Uso ondo".

Beraz, gure eztabaidaren iturria aurre-iritzi, apriorismu txatxu bat da: "Egiak "teoria"tzat euki, eta setak eta txorakeriak egiazat". Aurre-iritziak utzirik ikasi egin bear da: ikusi ta ikasi, ta ez asmatu ta irakatsi. Arriak goitik behera erortzen dira; ori da mundu ontako usadio bakarra, gainerakoak legezen kanpoko irudimenkeriak ditugu. Euskeran ere berebat gertatzen zaigu: "Izkuntza batean usadioa dugu azken erabakitzailea". Usadioak eman bear dizkigu teoria baterako datoak, ta ez Hegel'ena erantzun. "gertakizunak nere filo-

sofiaren kontra daudela? Ba... or konpon gertakizunak". Ala ere, ez da usadioa soilik gure mai-xu.

Izkuntza guziak dute zerbait berezirik. Zenbait euskal-esakune ezin ditezke itzez-itze erderatu: "Itzez-itze ezin itzultze orixe, joskera berezi orixe", da gure jatortasuna. "Bi esaeratan jatorragoa da berezitasun geien duena". Ta berezitasun ba-dute erdal-sustraia duten zenbait itzek ere: "gonbazio" ez da "comparación", "okasio" ez da "ocasión" ta abar.

Geienetan, jatortasuna desberdintasunak emango digu, ba.

Ta onetzaz ondore auek ateratzen ditu Txillardegik: Euskera zaarra ta sortaldekoa jatorragoak dira gaurkoa ta sartaldekoa baiña. Jatortasunak mailla auek ditu: Euskalki guzietako ta betiko esaera; gaur euskalki geienetan bizi dana; gaur gutxi, baiña noizbait zabaldua egon dana, eta, guzian ondoren, itz berriak.

Arkaismuez ere ba-diardu; aunitz aldiz, itz zaartzat jotzen ditugunak craindik bizi dira, guk ez ezagutuarren. Gezurrezko eboluzioak ere ba-dira gaur, izkuntzak idazleari ez-baiña onek euskerari ezarri dizkionak. Izkuntzan logika ere ba-da, baiña ez ori bakarrik. Garbizalekeria ta mordoillozalekeria: biok ditugu "teoriak", arria batek ezkertera, ta besteak eskubira erortzen "ikusten" dutenak.

Irizpide zuzen bakarra: USADIOA.

Euskera-batasunerako euskalki bat bear dugu oinarri izan dakigun. Jatorrena eta praktikuen artu bear genuke. Jatorrena xuberotarra da, baiña ez da praktikuen gertatzen, eta onegatik oneraxegoko euskalki bat aukeratzen du Txillardegik: Oartzun-Sara-Elizondo ingurukoa, Mendiburu ta Duvoisin gidaritzat dirala.

Deklinazioa Mendiburu'rena, Duvoisin'enaz osatuaz. Ez dago ezer asmatu bearrik. Aditzean beste oinbeste.

Joskera, Altube jaunak bere "Erderismos"ean

duena. Baiña beste era batzuei ere atera iriki bearko diegu, noski. "Zeren" ta senideak oso eratuak dira Naparroa'n, Baxenabarre'n, Xuberoa'n eta Lapurdi'n eta euskaldun geiegi dira oiek kon-tuan ez eukitzeko. Beraz, Altube'k diona gidari, baiña Mendiburu-ta aaztu gabe. Sufijoak: dauzka-gunak nola ta noiz erabili diran ikasi bear du-gu; ta noizbeinka kanpoko berrien bat artu ere bai: "ismo" ta "ista", adibidez.

ITZ BERRIAK. Idea zaarrak emateko ez dago ezer asmatu bearrik: ikasi egin bear da, ta idaz-le zaarrak ematen digutenaz baliatu. Idea berrien-tzat, berriz, iru bide aukera ditzazkegu:

1.- Itz zaarrei esanai berri bat eman. Al-dapa labaiña auxe, egokitasuna gal baititeke be-realakoan.

2.- Euskal itzez ta sufijoz, berriak mol-datu. Ez da soluzio ain txarra; baiña idea zeazki, ta ez gutxi gora-beera, eman bear dute.

3.- Erderetatik artu. Euskal-itzez bere neurri juxtuan adierazi ez dezakegun idea, itz auen bidez aisa egin genezake. Baiña itz auk ez ditugu bestegabe artu bear, euskal-senaz jantzita baizik: "canónigo"tik "kalonje" jaio da. Euskerak ba-ditu bere fonetika legeak, ta auen arauz artu bear ditugu itz ok. Gai ontaz Euskaltzaindiak ar-gitaratu bear luke irizpide sendo bat.

Ara, Txillardegi'k esaten dizkigun zenbait gauza jakingarri. Ba-du oraindik gauza eder gei-agorik; baiña ez naiteke emen geiegi luza. Bai burutsua Txillardegi'ren lan au! Ba-da emen zer ikasi ta ausnarturik. Euskaltzale guztick ongi is-tudiatuko bagenu, bear bada leentxeago batuko gi-ñake.

Ba-dut, ala ere, duda bat. "Zeren" ta ki-dekoak artu egin bear genituzkela diozu zure la-nean. Arestian aitatu diguzun jatortasun-lege orrek ez ote digu eragozten? Egia esan, ba-liteke neretzat eragozpenik aundiena neure gustoa iza-tea, nere belarriei benetan mingarri baitzaizkie era oiek. Gaitz au, ordea, erabilliak sendatzen du. Gaiñera au ez da arrazoa ta arazo auetan arrazoikiro jokatu bear dugu. Onegatik, puntu au,

apur bat bada ere, argi dezaiguzula eskatuko nizuke. Oinbeste euskalkietan erabiltzea ez da noski arrazoi haxkarra; baina euskal-jatortasuna ez balute -dirudienez, ez dira oiek berezitasun geiena dutenak-, ez aai genuke jatorrago direnak sendotu, ta besteak zokoratzen saiatu bear?

Intxausti'tar Joseba, ofm.
- Arantzazu'koa -

OARTU ONDO.

Azkenengo zenbakian auxe esaten genizuen: "YAKINen lenbiziko eta bigarren zenbakiak berriz ateratzera goaz asko baitira eskatzen digutenak."

Ez dizuet esan nai atzerantz egin dugula, ezta egin nai dugula ere. Ez. Gauzaxo bat bakarrik: la lenago ain sarri zenbaki zaar oiek beren etxean eukitzea nai zutela esaten zuten guziak lotara joan ote diran. Ez dakigu nortzuk ziran; baina gutxi gora-beerako kontuetan egingo nuke 70 bat ba-zirela. Gaur ordea, nai dituztenak eskatzeko adieraztean, dozena ta erdi exmax agertu zaizkigu. Eta jakina, atera nai ditugu, baina kostatzen dana pagatzeko jende gutxiegi ditugu amazapi oiek.

Berriz, ba, jakinarazten dizuegu zenbaki oiek (enkuadernatzeko edo kolezio osoa eukitzeko edo...) artu nai dituzuen guziok esan iguzue lenbaitlen.

Lendik eskatu ditenei, Jainkoarren, barkatu eta pazientzi pixkat. Azkenengoan ez genuen esan atera genitula, askok uste izan duen bezela, ateratzera goazela baizik.

Gaizki esanak barkatu eta gainerantzean gaitezen guziok bat.

E'tar K. oim.
Arantzazu'koa